

دایره المعارف
ایل شاهزادگان و اقوام
استان سمنان

انتشارات جبهه رود

علیرضا شاه حسینی

۱۳۹۳

سرشناسه : شاه حسینی، علیرضا، ۱۳۴۷
 عنوان و نام پدیدآور : دایره المعارف ایل‌ها، طوایف و اقوام استان سمنان / علیرضا شاه حسینی [با همکاری یونس شاه حسینی] (به سفارش سازمان بسیج عشایری استان سمنان)
 مشخصات نشر : سمنان، انتشارات حبله رود، ۱۳۹۳
 مشخصات ظاهری : ۲۶۵ ص. مصور، جدول: ۲۸×۲۱ س. م.
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۵۷۶۴-۶۹-۷ ریال: ۵۰۰۰۰
 وضعیت فهرست نویسی : فنی
 موضوع : ایلات و عشایر ایران--سمنان (استان)
 موضوع : طایفه ایران--سمنان (استان)
 شناسه افزوده : شاه حسینی، یونس، ۱۳۴۹
 رده بندی کنگره : ش ۶۹/۲۲ SR۶۹/۲۲
 رده بندی دیویی : ۹۵۵
 شماره کتاب شناسی ملی : ۳۳۰۱۷

انتشارات حبله رود سازمان بسیج عشایری استان سمنان

دایره المعارف ایل‌ها، طوایف و اقوام استان سمنان

علیرضا شاه حسینی

ویراستار : مهندس عنایت الله رنجبر

چاپ نخست، ۱۳۹۳

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

چاپ و صحافی: زلال کوثر قم

صفحه آرا: راضیه همتیان

طرح روی جلد: راضیه همتیان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۷۶۴-۶۹-۷

بها: ۵۰۰۰ تومان

www.hablerood.ir

این اثر با حمایت سازمان بسیج علمی استان سمنان منتشر شده است.

❖ فهرست ❖

۱۳۵.....	شخصتی
۱۳۹.....	عرب ها
۱۵۵.....	قاجار های چهار ده
۱۶۳.....	قشقایی
۱۶۷.....	کارخانه
۱۷۱.....	کرده ها
۱۸۱.....	کتی
۱۸۵.....	گرائیلی
۱۹۱.....	گرجی ها
۱۹۹.....	لرها
۲۰۷.....	ملک و رعیت
۲۱۷.....	نفر
۲۲۱.....	هداوند
۲۳۵.....	منابع و ماخذ
۲۴۳.....	فهرست
۲۵۹.....	آثار مولف

۱.....	مقدمه
۵.....	اشکی
۷.....	اصانلو
۲۳.....	اعرابی
۲۷.....	الیکایی
۵۱.....	افتری
۵۹.....	باصری
۶۷.....	بلوچ ها
۷۱.....	بوربور
۷۵.....	پازوکی
۸۱.....	پروری
۸۷.....	ترک های ابر
۹۱.....	تیمورتاش
۹۹.....	چوداری
۱۰۹.....	دولو
۱۱۳.....	سنگسری

مهاجران اولیه با گذشت زمان در جمعیت‌های محلی ادغام شده و تمیز آن‌ها از همسایگانشان دشوار است.

پس از آن، دوره حکمرانی صفویان را به واقع می‌توان دوران جابجایی و انتقال ایلات و عشایر و اقوام گوناگون ایرانی دانست. در این دوره ایلات گوناگونی از شمال غرب و غرب و جنوب ایران به مرکز و شرق کشور کوچانده شدند. در همین دوره اقوام متعددی به استان سمنان کوچانده و در این خطه اسکان داده شدند.

اجرای این سیاست در دوران نادرشاه افشار و سپس قاجاریان ادامه یافت و عاقبت در پایان حکومت بهلولی اول متوقف شد.

در این نوشتار، سعی شده است ایل‌ها، طوایف و اقوام بومی و مهاجر استان سمنان توجه به پیشینه تاریخی و خاستگاه، پراکندگی جغرافیایی، اوضاع اقتصادی و اجتماعی معرفی گردند. گفتنی است که از سال ۱۳۷۲ تا کنون بخش اعظم این کتاب به صورت مقالاتی در فصل‌نامه‌ها و مطبوعات کشور به چاپ رسیده است. ضمناً این کتاب شامل یک صد تصویر است که در طول دو دهه اخیر با بیش از ۲۰۰ مسافرت به مناطق مختلف استان‌های سمنان و تهران تهیه شده است.

این تصاویر که از میان بیش از ۳۰۰۰ قطعه عکس برگزیده شده، بیشتر مربوط به زندگی کنونی ایلات و طوایف در بیلاق، قشلاق و مسیر کوچ می‌باشد.

کار علمی نگاری است گروهی و مؤلف خود را مدیون همه کسانی می‌داند که از آثار آنان در کتاب سود جسته است و یا از اطلاعات شفاهی آنان در مطالعات میدانی و سفر به مناطق مختلف استان‌های سمنان، تهران، مازندران و خراسان بهره‌مند شده است.

نخست باید از دکتر مرتضی فرهادی، استاد وارسته دانشگاه علامه طباطبائی و محقق

مقدمه

استان سمنان شامل شهرستان‌های شاهرود، میامی، بابل، سمنان، مهدیشهر، سرخه، ارادان و گرمسار یکی از استان‌های کهن ایران است که مرکز کشور واقع شده است. ایل‌ها، اقوام و طوایف گوناگونی با منشأهای مختلف در این استان، عرب، ترک، بلک، سنگسری و ... در این استان استقرار دارند. در واقع استان سمنان، ایران کنونی است که اقوام مختلف را در خود جای داده است. بیشتر ایلاتی که در این منطقه سکونت دارند توسط حکومت با هدف جلوگیری از یورش ترکمن‌ها، از یک‌هایی که گاهی دامنه‌ها و کشت و غارت را تا حوالیه اصفهان نیز گسترش می‌دادند انجام شده است. مهاجمین اسرای خود را در بازارها و دره فروشی آسیای میانه عرضه می‌کردند.

نشانه‌های تاریخی متعددی از تبعید اولین اقوام به استان سمنان وجود دارد. جمع تبعید قوم آمارد در دوره فرهاد اول، پادشاه اشکانی (حکومت از ۱۷۶ تا ۱۷۱ ق م)، که یکی از غلبه بر قوم نیرومند جنگجوی آمارد (آمرد) در آمل مازندران، بخشی از آن‌ها را به خوار (گرمسار امروزی) تبعید و به نگاهبانی دروازه‌های خزر (کاسپین) گماشته است.^۱

همچنین مهرداد دوم اشکانی (۸۷-۱۲۴ ق م) بعد از آرام نمودن غرب ایران، بر هرات و مرو استیلا یافت و سیستان را مطیع و متقاد نمود. سکاهای که از شهر صد دروازه گذشته به سوی اکباتان تاختند در همان حدود سال ۱۲۹ پیش از میلاد در ناحیه کوهستانی سنگسار تا مناطق مرتفع سرخه و ده نمک مقام گزیدند و نام کوهستانی سنگسار را که به معنی «منطقه سکا نشین» است به آن دادند. مرکز این ناحیه سنگسار فعلی بود که خود نیز «سگسار» خوانده شد و تا آخر دوره ساسانی نیز به همین نام بوده است.^۲

بیشتر قبایل عرب هنگام حمله اعراب به ایران آمدند. هر چند ورود برخی از آنان مقدم بر این رویداد است.^۳ مهاجرت اعراب به ایران تا دوره قاجاریه ادامه یافت.^۴ امروزه بیشتر

۱. ام. دباکنونف، تاریخ ماد، ترجمه حسن شایان، تهران: پیام، ۱۳۵۷، ص ۸۹.

۲. ج. راغلی اعظمی، تاریخ سمنان، تهران: شهر، ۱۳۷۰، ص ۲۶.

۳. ان. لمتون، تاریخ ایلات ایران، در: ایلات و عشایر (جموعه مقالات)، ترجمه علی تبریزی، تهران: آگاه، ۱۳۶۲، ص ۲۰۲.

۴. ت. فیروزان، درباره ترکیب و ساختار ایلات و عشایر ایران، همان، ص ۲۹۰.

نامی کشور و پدر علم «ماره» و تعاون و استاد دکتر جواد صفی نژاد، عشایر شناس نامی کشور
سپاسگزاری کنم که بیست و دو سال در طول دهه اخیر از راهنمایی‌های این عزیزان بهره فراوان برده
است.

پس از آن، باید استاد دکتر یوسف قریب مدیر مسئول مجله دهاتی و سردبیر پیشین مجله سنبه تشکر کنیم که اولین بار مطلب اینجانب را در آبان ماه ۱۳۷۰ در مجله سنبه چاپ نمود و همواره مشوق مؤلف در تهیه مطالب بومی بوده و هستند و حتی امکان آثار پیشین مؤلف را معرفی، نقد و بررسی کردند و کاستی‌های آن‌ها را با سعه‌صدر، حسن نیت و مهربانی گه‌گاه ذکردهاند و همواره نقاط مثبت آثار را یادآور شدند تا نقاط ضعف آن‌ها را.

اما یکی از اساتیدی که بر کربلای مؤلف و کارها، سطر به سطر به استان به ویژه شهرستان های گرمسار و آرادان حق فراوان دارد مهتاس علی شادادانی است. اگر مؤلف در آثار متاخر مذاقه بیشتری داشته، مدیون تذکرات سوزانانه هندس پاز می باشد.

همچنین از دوست فرهیخته، مهندس غایت‌الله رنجبر، کتابی از دو دهه همواره یاریگر مؤلف در تدوین آثار و مقاله‌های مرتبط به استان بودند. تشکر فراوان دارد. مؤلف هیچ‌گاه الطاف ایشان را فراموش نخواهد کرد. در پایان باید از یونس‌شاه حسینی که همواره در سریع‌ترین زمان ممکن اسناد، نقشه‌ها و کتاب‌های مورد نیاز را از مراکز اسناد و کتابخانه‌های مهم مرکز تهیه و در اختیارم قرار دادند ممنونم.

از آقایان رضا باباییان مسئول سازمان بسیج علمی استان سمنان و آقای حسن ذوالعزیزی مسئول سازمان بسیج عشائری استان سمنان به خاطر حمایت هایشان در راه انتشار این کتاب سپاسگزارم.

صفحه آرایی و طراحی جلد این کتاب حاصل تلاش هنرمندانه ی سرکار خانم راضیه همتیان است که از ایشان تشکر و قدردانی می نمایم.

بالاخره از همه کسانی که امکان دارد برگردن این اثر و مؤلف آن حقوق فراموش شده ای داشته باشند و نام آن‌ها از ذهن و قلم افتاده باشد سپاسگزاری کنم. روان‌رنگان شاد و زندگی‌باشندگان و یاریگران این راه، دراز باد!

علیرضا شاہ حسینی

1393 mo

استان سمنان

استان سمنان یکی از پهناورترین استان‌های کشور است. مساحت آن ۹۷۴۳۱ کیلومتر مربع است که ۵/۸ درصد از مساحت کشور را به خود اختصاص می‌دهد و از این لحاظ ششمین استان کشور است.

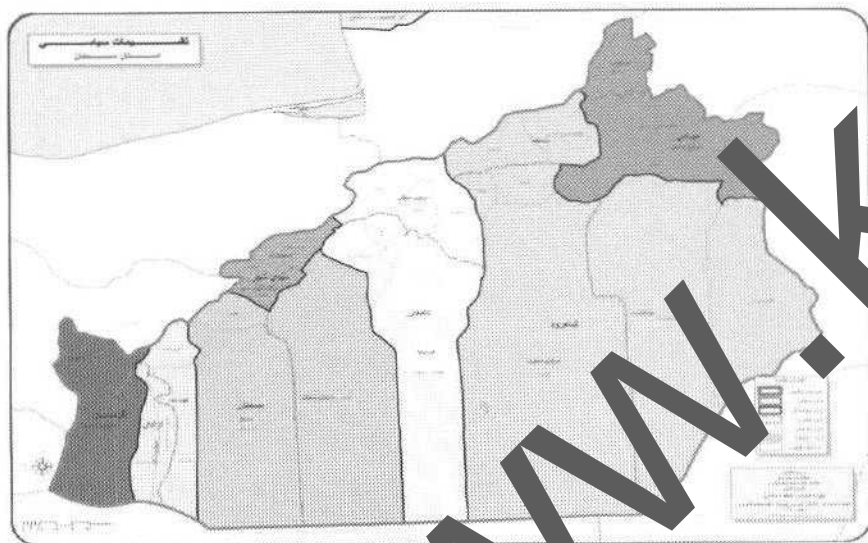
استان سمنان در ۳۴ درجه و ۱۵ دقیقه تا ۳۷ درجه و ۲۰ دقیقه عرض شمالی و ۵۱ درجه و ۵۰ دقیقه تا ۵۷ درجه و ۳ دقیقه طول شرقی قرار دارد. این استان در نیمه شمالی و در مرکز ایران قرار دارد. این استان از شمال غرب به تهران، از شمال به استان‌های مازندران و گلستان، از شمال شرق به خراسان شمالی، از شرق به خراسان رضوی و از جنوب شرق به یزد و از جنوب به اصفهان و از جنوب غرب به استان قم محدود است. قسمت اعظم استان سمنان دشت کویر فرا گرفته و حاشیه شمالی آن را نیز بخشی از رشته کوه‌های البرز پوشانده است. کوه شاهوار بلندترین کوه استان با ارتفاع ۳۹۴۱ متر در شمال شهرستان شاهرود قرار دارد.

اسمnan از دوران باستان تا امروز

بر اساس آخرین پراز یکی از شهرهای چهاردهمین ایالت تاریخی ورن (ورنه) از تقسیمات
برده گانه استانی و سوران باستان بوده است. برخی از دانشمندان ایالت مزبور را گیلان
فعلی دانسته اند. برخی قدیمسلم این است که ورن یا ورنه متشکل از صفحات جنوبی البرز که
شامل سمنان، دامغان، خوار، دماوند، فیروزکوه، شهمیرزاد، لاسگرد، ده نمک، آهوان، قوشه،
وبمه و نقاط کوهستانی و سردسیر بوده است.

در استان سمنان ۳۰۸۹ خانوار عشایر کوچنده [نیمه کوچنده] با جمعیتی برابر ۱۴۰۹۲ نفر زندگی می‌کنند. بخشی از جمعیت سرشماری شده را نیمه کوچ‌نشینان روستایی در مناطق کوهستانی و حوزه‌های کویری تشکیل می‌دهند. اما بیشتر عشایر استان از ایلات و طوایف هستند. عشایر استان سمنان در دوره قشلاقی در نواحی جنوبی استان سمنان استقرار دارند و در دوره ییلاقی به ارتفاعات البرز مرکزی و شرقی کوچ می‌کنند. علاوه بر استان سمنان، استان‌های تهران، مازندران و البرز ییلاق آن‌ها و بخش‌هایی از استان‌های مرکزی، گلستان و خراسان رضوی و شمالی قشلاق آن‌ها محسوب می‌شود.

طبق سرشماری یاد شده عشایر استان سمنان حدود یک میلیون انواع دام (گوسفند، بز، شتر، گاو و ...) پرورش می‌دهند. سنگسری‌ها و الیکایی‌ها مهم‌ترین عشایر کوچنده استان سمنان هستند.

تقسیمات سیاسی استان سمنان

در تمام دوران حکومت ایل‌ها و هخامنشیان «کومیسنه» یا کومشیان (قوس بعد از اسلام) جزو ایالت بزرگ پارت پارتو به شمار می‌رفت. در این دوره سمنان شهر سرحدی ایالت‌های پارت و ماد محسوب می‌شد. همین علت برخی از مورخان، زمانی این شهر را جزو ماد و گاهی جزو پارت به حساب آورده‌اند.

ایالت مذکور که در زمان ساسانیان به پیشخوارگر تغییر نام داده، شامل همان شهرهایی بوده که در ایالت ورن متشکل بودند. حد غربی این پیشخوار (گرمسار فعلی)، حد شرقی آن شاهرود و حد شمالی این ایالت کوهستان‌های جنوبی طبرستان بوده است.

سمنان در دوره بعد از اسلام جزو سهمین تاریخی‌ترین بخش (کومش) به شمار می‌آید. نام جغرافیایی قوس تا اواخر دوران قاجاریه بر سر زبان‌ها بود و لیکس در زمان حکومت رضاخان، سمنان در شمار شهرهای استان دوم، یعنی مازندران درآمده است.

در آغاز سال ۱۳۴۰ هجری شمسی در زمان نخست‌وزیری دکتر علی‌اکبر و وزارت کشور سبهد عزیزی، به پیروی از سنت تاریخی، طبق رویه قدیم به هیئت دولت، ایالت کومش (سمنان، دامغان، شاهرود، بسطام، سنگسر، امهدی‌شهر، سرخه و بهمیرزاد) نقاط تابعه آن‌ها) از نظر تقسیمات کشوری به نام فرمانداری کل سمنان نام‌گذاری شد. مرکز حکومت آن نیز در شهر سمنان تعیین و مستقر گردید.

در سال ۱۳۵۵ هجری شمسی طبق تصمیم دولت وقت با اضافه شدن فیروزکوه، گرمسار و ورامین، فرمانداری کل سمنان به استان تبدیل و مرکز آن همچنان شهر تاریخی سمنان باقی ماند. البته طبق تقسیمات کشوری سال‌های اخیر، سه شهر دماوند، فیروزکوه و ورامین از استان سمنان جدا شدند.

استان سمنان در سال ۱۳۹۲، متشکل از هشت شهرستان به نام‌های گرمسار، آرادان، دامغان، سرخه، سمنان، شاهرود، مهدی‌شهر و میامی و ۱۴ بخش و ۳۰ دهستان و ۱۹ شهر بوده است. سمنان مرکز استان سمنان است. طبق نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۰، استان سمنان ۶۳۱۲۱۸ نفر در قالب ۱۸۶۳۵۸ خانوار جمعیت داشته است. ۷۷/۵ درصد از جمعیت استان شهرنشین و بقیه در روستاها ساکن بودند.

در استان سمنان ایل‌ها و طوایف گوناگونی استقرار دارند که بیشتر آن‌ها در شهرها و روستاها ساکن شده‌اند. طبق سرشماری اجتماعی اقتصادی عشایر کوچنده در تیرماه ۱۳۸۷،